

УДК 631.47:551.4

ДО ПИТАННЯ ПРО ГРУНТОВО-КЛІМАТИЧНУ МЕЖУ ПІВДЕННОГО І СУХОГО
СТЕПУ В ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І

Г.Б. Мороз

Одеський державний аграрний університет

Проведений аналіз підходів щодо визначення межі південного та сухого Степу в різногалузевому районуванні. Встановлена межа між темно-каштановими ґрунтами і чорноземами південними в Північно-Західному Причорномор'ї, яка проведена по Сасицько-Березанському лимані. На основі географії ґрунтів запропоновано варіанти розмежування південного і сухого Степу.

Ключові слова: степ, чорноземи південні, темно-каштанові ґрунти.

Вступ. Виділення територіальних одиниць при фізико-географічному районуванні здійснюється за матеріалами галузевих досліджень (геоморфологічних, гідрогеологічних, геоботанічних, ґрунтових), а також з допомогою аналізу ландшафтно-генетичної структури території і схеми районування окремих компонентів природи. Таким чином, основні одиниці класифікації ґрунтів повинні відповідати аналогічним таксономічним одиницям фізико-географічного районування. Такими одиницями є, відповідно, ґрунтовий тип і фізико-географічна зона, підтип ґрунту і фізико-географічна підзона. Тобто, співпадання понять і границь природних (фізико-географічних, ландшафтних), ґрунтових і сільськогосподарських зон і підзон є обов'язковим. Проте межі фізико-географічних одиниць в природі є не різко вираженими, а поступовими. Так і ґрунтовий покрив у просторі внаслідок неоднорідності фізико-географічних факторів характеризується континуальним (поступовим) характером розвитку ґрунтових тіл і відсутністю дискретних (обмежених) їх індивідуумів з чіткими природними межами. Ця неоднорідність виражається в наявності перехідних областей (так званих "екотонів") між основними таксономічними одиницями як ґрунтового, так і інших природних районувань. З іншого боку, взаємодія основних фізико-географічних факторів буває як зональною, так і азональною. Тому для того, щоб відобразити просторову диференціацію географічної оболонки в системі одиниць фізико-географічного районування в одному таксономічному ряді необхідно об'єднувати групу зональних одиниць (фізико-географічні пояс, зону, підзону) і групу азональних одиниць (фізико-географічну країну, провінцію, область, район), що призводить до неточностей в районуванні перехідних областей. У свою чергу, поняття меж зон в фізико-географічному і ґрунтовому аспектах не зовсім збігаються. Цей ефект обумовлений законом фаціальності ґрунтів, за яким місцеві провінційні (фаціальні) особливості клімату зумовлюють появу специфічних місцевих ознак ґрунтів і навіть формування інших типів [1]. А так як класифікація і районування ґрунтового покриву нерозривно зв'язані між собою, то це призводить до фактичної невідповідності фізико-географічного і ґрунтового районування в перехідних зонах (екотонах), що, як зазначено вище, суперечить одному з головних принципів районування.

Таким чином, постає питання синхронізації фізико-географічного і ґрунтового районування та параметризації екотонів. А так як межі фізико-географічних зон і підзон встановлюються на підставі поширення типів ґрунтового і рослинного покривів, які найбільш чітко відображають гідротермічні умови території, і зважаючи на факт заміни природних фітоценозів агроценозами – ґрунт залишається основним діагностичним критерієм виділення таких фізико-географічних таксономічних одиниць як зона і підзона [2 - 6].

Одним із екотонів є перехідна смуга між південним та сухим Степом. Діагностика межі між цими одиницями фізико-географічного районування на основі поширення певних ґрунтів і є основною метою даної роботи.

Методика досліджень. З метою діагностики ґрунтового покриву на межі сухого та південного Степу нами проведені польові дослідження в приморській смузі Дністровського-Бузького межириччя, де розташований своєрідний педоекотон. В районі досліджень

закладено 5 ключ-ділянок (58 ґрунтових розрізів), що охоплюють усю територію смуги переходу від чорноземів південних до темно-каштанових ґрунтів. Розрізи на ключах характеризують ґрунти, що сформувалися під впливом різноманітних місцевих факторів. У статті наведені дані за п'ятьма репрезентативними розрізами, що характеризують ґрунти плакорів (табл. 1).

Визначення характеристик та властивостей ґрунтів проводилося за загальноприйнятими методами досліджень.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Розглядаючи географічне розташування межі сухого і південного Степу, спостерігаємо значне різноманіття у диференціації степів як у типологічному, так і регіональному планах, що пов'язано з їх поширенням, ступенем дефіциту вологи, характером ґрунтового і рослинного покриву, методичними підходами дослідників. Залежно від цих особливостей степи поділяють на дві [4, 7, 8, 9], три [10 - 14], чотири [15, 16, 17] і п'ять [18, 19] підзон.

Південну границю степів, як і північну, також проводять по-різному. Деякі науковці відносять до чорноземно-степової зони і смугу темно-каштанових і каштанових ґрунтів, тобто сухий Степ, на рівні підзони [4, 6, 14, 20, 21, 22]. Інші виокремлюють самостійну сухостепову зону або зону типчаково-ковилового Степу [9, 23 - 29].

Невизначеною є також межа сухого та південного Степу і на підзональному рівні. Установленою є концепція проведення цієї границі по межі чорноземів південних і темно-каштанових ґрунтів [9, 13, 14, 21, 25, 28, 29 - 32]. Проте, багато хто визнає приналежність темно-каштанових ґрунтів до підзони південного Степу [4, 6, 11, 15, 16, 33]. Інші відносять чорноземи південні залишково- і слабосолонцюваті до сухостепової підзони [2, 17, 34, 35].

Дані протиріччя вказують на невідповідність класифікації і районування ґрунтового покриву території на межі південного і сухого Степу. Але класифікація і районування ґрунтів нерозривно пов'язані між собою. Це зумовлено тим, що останнє проводиться на підставі територіальних виділів таксономічних одиниць класифікації. Тому інформативність районування функціонально визначається науковим рівнем типології ґрунтів. Водночас воно вносить корективи в діагностику класифікаційної диференціації ґрунтового покриву.

Результати досліджень. Для аналізу розбіжностей у визначенні межі південного і сухого Степу, насамперед, необхідно взяти до уваги так звані "об'єднані принципи класифікації та районування ґрунтів", сформульовані у свій час С.І. Соколовим [3].

Перший принцип, що витікає із ідей основоположників ґрунтознавства В.В. Докучаєва та Н.М. Сибірцева і розвинутий в працях С.С. Неуструєва, С.А. Захарова, Л.І. Прасолова та інших, полягає в тому, що ґрунт як природно-історичне тіло не може бути відірваним від географічних умов місця його залягання. Звідси випливає, що загальна класифікація ґрунтів може бути тільки географо-генетичною, а якщо точніше – еволюційно-географо-генетичною. Другий принцип розвинув у своїх роботах ще А.А. Завалишин і його можна сформулювати так: головні одиниці класифікації ґрунтів повинні відповідати одиницям такого ж рангу в географії ґрунтового покриву. Такими одиницями є відповідно ґрунтовий тип і ґрунтова зона, ґрунтовий підтип і ґрунтова підзона. Третій принцип, як згадано вище, - це співпадання понять і границь природних та ґрунтових зон і підзон. Деякими авторами він не визнається, що призводить до багатьох непорозумінь [3].

На основі даних положень варто розглядати фактичний матеріал щодо визначення межі сухого і південного Степу, а також межі між ґрунтами чорноземного і каштанового типів ґрунтоутворення.

На нашу думку, спочатку потрібно розглянути класифікаційне місце і таксономічну приналежність чорноземів південних залишково-солонцюватих та темно-каштанових ґрунтів, як таких, що розмежовують південний і сухий Степ. Загальноприйнятим є визначення темно-каштанових ґрунтів як підтипу каштанових, а чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих як роду чорноземів південних. Проте, у деяких класифікаціях темно-каштанові ґрунти об'єднані з чорноземами південними в один підтип [36, 37]. Це аргументується тим, що темно-каштанові ґрунти за своїми властивостями і

будовою профілю ближчі до чорноземів південних ніж до каштанових ґрунтів. Такий підхід до визначення типової приналежності темно-каштанових ґрунтів в Україні, на нашу думку, неможливий. Причиною цього є те, що основну частину сухого Степу займають темно-каштанові ґрунти і віднесення їх до чорноземів призведе до фактичного зникнення в нашій державі сухостепової підзони, чим буде порушено вже уставлену систему фізико-географічного районування України. З іншого боку, за логікою визначення підтипу ґрунту, чорноземи південні залишково- і слабосолонцюваті повинні представляти собою окремий підтип [38]. Але такий класифікаційний хід стане причиною виділення темно-каштанових несолонцюватих ґрунтів на низьких терасах Чорного моря і Дунаю в південній частині Одеської області (де їх уже пропонували виділяти [28]), що також призведе до перегляду фізико-географічного районування.

На сьогодні не існує єдиної думки щодо класифікаційної приналежності і географічного поширення чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих та темно-каштанових ґрунтів. Слід відзначити, що перехід від чорноземів південних залишково-солонцюватих до темно-каштанових ґрунтів на межі південного і сухого Степу ледве простежується. Тому в деяких наукових роботах ці території відносили то до областей поширення чорноземів південних залишково-солонцюватих [2, 39 - 43], то до темно-каштанових ґрунтів [9, 28, 31, 44]. Особливо примітними в цьому плані є приморська смуга Комінтернівського району Одеської області, територія між східною частиною заповідника Асканія-Нова та Агайманським подом і прибережні смуги вздовж лиманів північно-західного Причорномор'я [2].

Аналіз характеристик ґрунтів на ключ-ділянках і окремих розрізах на території від р.Барабой до Дніпровсько-Бузького лиману засвідчив такі їх особливості. На сучасному етапі ґрунтоутворення вони споріднені з темно-каштановими ґрунтами відносно низьким вмістом гумусу (2,2-3,5%), високим заляганням карбонатів (35-55см), буруватим кольором гумусового горизонту, подекуди чіткими ознаками лесезажу (наявність кремнеземистої присипки, колоїдних плівок на поверхнях агрегатів і прошарків відмитого кварцу у верхній частині гумусового горизонту), дуже низькою содистістю (12,6-19,8 мг-екв/100г ґрунту), низькою буферною ємністю (3,08-2,01 мг-екв/100г ґрунту) та ознаками солонцюватості (вміст обмінного натрію – 3-5% від суми вбирних основ). Добре виражений гумусовий горизонт, його відносно висока потужність (50-60см), зернисто-грудкувата структура, чорноземні параметри гумусонакопичення (КВАГ – 0,45-0,79; КПНГ – 0,44-0,64), широке співвідношення вмісту вуглецю гумінових кислот до фульвокислот (1,42-2,22), дуже високий ступінь гуміфікації (31-47%) та показники оптичних властивостей гумінових кислот характеризують ґрунти як чорноземи південні.

Нами встановлено, що за основними діагностичними показниками ґрунти в смузі між Куяльницьким і Сасицько-Березанським лиманами (території, фізико- і ґрунтово-географічний статус якої суперечливий) належать до чорноземів південних (табл. 1). Темно-каштанові ґрунти займають лише вузьку прибережну смугу на схід від Сасицько-Березанського лиману. Отже, межу між чорноземами південними і темно-каштановими ґрунтами в Північно-Західному Причорномор'ї слід встановити по Сасицько-Березанському лимані, що узгоджується із новітнім фізико-географічним районуванням.

Таблиця 1. Показники гумусового стану ґрунтів¹

Показник	Чорноземи південні не	Чорноземи південні залишково- і слабосолонцюваті			Темно-каштанові слабосолонцюваті
		Рівнина	Верхня частина схилу	Нижня частина схилу	

Примітка.

¹ Чисельник – середні значення;
знаменник – граничні величини

	солонцю ваті				грунти
Гумус, %	3,55	<u>2,95</u> 2,51-3,28	<u>2,54</u> 2,23-3,14	<u>2,82</u> 2,44-3,65	2,18
C _{гк} , %	0,80	<u>0,70</u> 0,61-0,83	<u>0,54</u> 0,44-0,64	<u>0,69</u> 0,44-0,90	0,56
C _{фк} , %	0,36	<u>0,40</u> 0,33-0,46	<u>0,29</u> 0,25-0,24	<u>0,41</u> 0,28-0,52	0,37
C _{гк} :C _{фк}	2,22	<u>1,75</u> 1,44-1,97	<u>1,83</u> 1,69-2,00	<u>1,70</u> 1,45-1,86	1,52
Ступінь гуміфікації, %	39	<u>41</u> 31-47	<u>37</u> 32-44	<u>42</u> 34-47	44
Водорозчинний гумус, %	0,115	<u>0,075</u> 0,059-0,09	<u>0,042</u> 0,035-0,072	<u>0,092</u> 0,07-0,124	0,062
E430 ²	24,589	<u>20,150</u> 17,515-24,795	<u>17,639</u> 15,728-20,140	<u>21,553</u> 17,882-25,265	16,132
E485 ³	20,514	<u>16,106</u> 13,662-20,353	<u>13,050</u> 12,125-16,581	<u>17,235</u> 14,206-20,471	12,963
E690 ⁴	7,721	<u>4,840</u> 3,735-6,338	<u>3,367</u> 2,257-4,985	<u>5,785</u> 4,243-8,029	3,412
E ₄ ^{0,001 5}	0,151	<u>0,119</u> 0,100-0,149	<u>0,096</u> 0,089-0,122	<u>0,127</u> 0,104-0,150	0,090
E ₄ /E ₆	2,657	<u>3,341</u> 3,011-3,640	<u>4,001</u> 3,231-5,381	<u>3,034</u> 2,458-3,499	4,116
KcT ⁶	20,543	<u>10,871</u> 7,725-14,569	<u>8,232</u> 5,647-11,170	<u>12,330</u> 9,097-17,601	5,957

Згрупувавши і узагальнивши вищезазначені положення і результати досліджень, можна запропонувати наступні варіанти вирішення проблеми визначення межі південного і сухого Степу враховуючи особливості географії ґрунтів:

- Проведення межі між сухим і південним Степом за ареалами поширення чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих та темно-каштанових ґрунтів [14]. За таких умов таксономічна та генетична приналежність цих ґрунтів залишається традиційною, проте межа сухого Степу в Північно-Західному Причорномор'ї дещо пересувається на схід і на південь, так як за даними останніх досліджень ґрунти, що знаходяться на півночі та заході сухого Степу, є чорноземами південними залишково- та слабосолонцюватими [2, 39, 40]. Такий поділ також уможливорює виділення в Україні сухостепової зони, що підтримується деякими дослідниками [9].

- Розмежування сухого і південного Степу по межі чорноземів південних не солонцюватих і чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих [2]. Такий підхід обумовлює виділення чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих на рівні підтипу [38], але, в свою чергу, позиціонує діагностику сухого Степу на рівні підзони в традиційно установлених межах. Це підтверджується невеликою різницею в кліматичних умовах та рослинному покриві між сухим та південним Степом в умовах антропогенного впливу [2, 17, 35].

² Коефіцієнт оптичної щільності при довжині хвилі 430 нм

³ Коефіцієнт оптичної щільності при довжині хвилі 485 нм

⁴ Коефіцієнт оптичної щільності при довжині хвилі 690 нм

⁵ Коефіцієнт оптичної щільності при довжині хвилі 464 нм і концентрації розчину 1 мг/100 мл, при довжині кювети 1 см

⁶ Показник якості і стабільності гумусу

- Визначення межі сухого і південного Степу як границі між темно-каштановими і каштановими ґрунтами [9]. У такому випадку темно-каштанові ґрунти виділяються як підтип чорноземів, але зона (підзона) сухого Степу в Україні практично зникає, що розглядалося деякими дослідниками, але суперечить встановленій системі фізико-географічного районування півдня держави [45].

- На деяких картах границю степової і сухостепової зон проведено між чорноземами звичайними і чорноземами південними [46]. Таким чином, площа сухого Степу значно збільшується і включає також і підзону південного Степу. Проте, в такому випадку виникає питання віднесення чорноземів південних до каштанових ґрунтів, що протирічить загальноприйнятій ґрунтовій класифікації.

На нашу думку, потрібно дотримуватися першого варіанту розмежування південностепової та сухостепової підзон тому, що ґрунти перехідної смуги між цими таксономічними одиницями (чорноземи південні залишково- і слабосолонцюваті) за основними діагностичними показниками набагато більш наближені до чорноземів південних ніж до темно-каштанових ґрунтів. Проте, в разі переходу в Україні від факторно-генетичної до субстантивно-генетичної класифікації ґрунтів, другий варіант вирішення даної проблеми буде значно логічнішим і конструктивнішим.

Висновки.

1. У північно-західному Причорномор'ї межа між темно-каштановими ґрунтами і чорноземами південними залишково- і слабосолонцюватими проходить по узбережжю Сасицько-Березанського лиману.

2. Межу між сухим та південним Степом варто проводити за ареалами поширення чорноземів південних залишково- і слабосолонцюватих та темно-каштанових ґрунтів. Це обумовлено типовою приналежністю вищезазначених ґрунтів, а також традиційними принципами районування. Таким чином, західну границю сухостепової підзони слід проводити по узбережжю Сасицько-Березанського лиману.

Література

1. В.Н.Димо, Н.Н. Розов. Термические критерии как основа фациально-провинциального разделения почв // Почвоведение. – Москва, 1974. - №5. – С.12-22.
2. Кривульченко А.І. Сухі степи Причорномор'я та Приазов'я: ландшафти, галогеохімія ґрунто-підґрунтя. Монографія. – К: Гідромас, 2005.
3. Соколов С.И. О зональности почв и почвенных зонах Казахстана // Почвоведение. – Москва, 1959. - №9. – С. 56-64.
4. Берг Л.С. Географические зоны Советского Союза, т. II. – М.: Гос. изд. геог. литер, 1952. – 334с.
5. Лавренко Є. Нарис рослинності України. – В кн. Ґрунти України. – Харків: “Радянський селянин”, 1930. – С. 75.
6. Вернандер Н.Б., Годлин М.М., Самбур Г.Н., Скорина С.Ф. Почвы УССР. – Киев-Харьков, 1951. – 326с.
7. Суслов С.П. Физическая география СССР. – М.: Учпедгиз, 1954. – 361с.
8. ДСТУ 3866-99. Ґрунти. Фізико-хімія ґрунтів. Терміни та визначення. – К.: Держстандарт України, 2000. – 20с.
9. Полупан М.І., Соловей В.Б., Величко В.А. Класифікація ґрунтів України / За ред. М.І. Полупана. – К.: Аграрна наука, 2005. – 300с.
10. Виленский Д.Г. Почвоведение. изд 2. – М.: Учпедгиз, 1954. – 390с.
11. Роде А.А. Почвоведение. – М.: Гослесбумизд, 1955. – 405с.
12. Соболев Л.Н. Растительность и почвы как элемент ее местообитания. Физико-географическое районирование. – М.-Л.: Изд. АН СССР, 1952. – 194с
13. Исаченко А.Г., Шляпников А.А. Природа мира: Ландшафты. – М.: Мисль, 1989. – 504с.

14. Маринич О.М., Пархоменко Г.О., Петренко О.М., Шищенко П.Г. Удосконалена схема фізико-географічного районування України. // Український географічний журнал. – 2003, №1. – С. 16-20.
15. Україна. Навчальний атлас. - К.: ГУКК, 1998. – 96с.
16. Филатов М.М. География почв СССР. - Учпедгиз, 1945. – 311с.
17. Лавренко Е.М., Карамышева З.В., Никулина Р.И. Степи Евразии. – Ленинград: Наука, 1991. – 144с.
18. Добрынин Б.Ф. Физическая география СССР, т. I, Европейская часть и Кавказ. – Учпедгиз, 1948. – 226с.
19. Мордкович В.Г., Шатохина Н.Г., Титлянова А.А. Степне катены. – Новосибирск: Наука, 1985. – 117с.
20. Маринич О.М. Наукові засади дослідження ландшафтного різноманіття України // Проблеми ландшафтного різноманіття України. – К.: Ін-т геогр. НАН України, КАРБОН Лтд., 2000. – С. 104-107.
21. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / А.М. Маринич, В.М. Пашенко, П.Г. Шищенко. – К.: Наук. думка, 1985. – 224с.
22. Гринь Г.С., Крупський М.К. Принципи районування Української РСР // Агрохімія і ґрунтознавство. 1969. Вип. 12. – С. 3-26.
23. Дроздов О.М. Фізико-географічні райони Одеської області // Праці ОДУ, 1957. Сер. геол. та геогр. наук. Т. 147. Вип. 5. – С. 24-28.
24. Зимовец Б.А. Экология и мелиорация почв Сухостепной зоны. М.: ГОСНИТИ, 1991. – 249с.
25. Природно-сельскохозяйственное районирование и использование земельного фонда СССР. – М.: Колос, 1983. – 336с.
26. Пашенко В.М. Зонально-регіональний огляд природних ландшафтів рівнинної території України // Розбудова екомережі України. – Київ: Б. в. – 1999. – С. 26-36.
27. Тищенко П.Г. Прикладная физическая география. – К.: Вища школа, 1988. – 191с.
28. Природа Украинской ССР. Почвы / П.Б. Вернардер, И.Н. Гоголев, Д.И. Ковалишин и др. – К.: Наук. думка, 1986.- С. 120.
29. Добровольский Г.В., Урусевская И.С. География почв. – М.: Изд-во МГУ, Изд-во «КолосС», 2004. – 460с.
30. Пашенко В.М. Методологія постнекласичного ландшафтознавства. – К.: Ін-т геогр. НАН України, 1999. -284с.
31. Атлас почв Украинской ССР. – К.: Урожай, 1979. - 160 с.
32. Летунов П.А. Принципы комплексного природного районирования в целях развития сельского хозяйства // Почвоведение. – Москва, 1956. - №3. – С. 48-56.
33. Гринь Г.С. Галогенез лесовых почво-грунтов Украины. – К.: Урожай, 1969. – 218с.
34. Егоров В.В. Оценка почвенно-мелиоративных условий для целей орошения сухостепных земель Восточно-Европейской равнины // Почвоведение. – Москва, 1983. – №2. – С. 73-84.
35. Малишева Л.Л. Ландшафтно-геохімічна оцінка екологічного стану територій. – К.: РВЦ «Київ. ун-т», 1998. -266с.
36. Классификация и диагностика почв России. – Смоленск: Ойкумена, 2004. – 343с.
37. І.Я. Папіш, Г.С. Іванюк, С.П. Позняк, М.Г. Кіп. Принципи і структура класифікації ґрунтів України // Ґрунтознавство. Т. 9. №3-4 (13). – Київ-Дніпропетровськ, 2008. – С. 33-41.
38. С.М. Польчина. Структура субстантивно-генетичної класифікації ґрунтів України // Ґрунтознавство. Т. 9. №3-4 (13). – Київ-Дніпропетровськ, 2008. – С. 161-164.

39. Лиманно-устьевые комплексы Причерноморья: географические основы хозяйственного освоения. – Л.: Наука, 1988. – 304с.
40. Орошение на Одешине. Почвенно-экологические и агротехнические аспекты / И.Н. Гоголев, Г.А. Баер, А.Г. Кулибабини др. – Одесса: Обл. управление по печати. 1992. – 436с.
41. Ромашенко М.І., Балюк С.А. Зрошення земель в Україні. Стан та поліпшення. – К.: Світ, 2000. – 114с.
42. Тупицын Б.А. Оптимизация водно-солевого режима орошаемых земель юга Украины: Автореф. дис. д-ра с.- х. наук: 06.01.02 / Херсон. с.- х. ин-т. – Херсон, 1992. – 48с.
43. Ушачова Т.І. К теории почвенных исследований в заповеднике «Асканія нова» // Вісті біосферного заповідника «Асканія нова». Охорона та збереження рідкісних видів. – 2000. – С. 134-136.
44. Природа Одесской области. Ресурсы, их рациональное использование и охрана / Под ред. проф. Г.И. Швевса, доц. Ю.А. Амброза. – Киев – Одеса: Вища школа, 1979. – 144с.
45. Димо В.Н. Физические характеристики климата почв СССР, их классификация и количественная оценка // Почвоведение, 1985. – С. 36-43.
46. Карта ґрунтів // <http://www.dobriva.com.ua/ua/services/ground>

Аннотация

Мороз Г.Б. К вопросу о почвенно-климатической границе между южной и сухой степью в Северо-Западном Причерноморье. Проведен анализ подходов к определению границы южной и сухой Степи в разноотраслевом районировании. Определена граница между темно-каштановыми почвами и черноземами южными в Северо-Западном Причерноморье, которую проведено по Сасъцько-Березанском лимане. Обосновываясь на географии почв предложено варианты разделения южной и сухой Степи.

Ключевые слова: степь, черноземы южные, темно-каштановые почвы.

Summary

Moroz G.B. To the question about the soil-climatic border of south and dry steppe in North-Western Prichernomorja. The conducted analysis of approaches is in relation to determination of limit of South and dry Steppe in different industries a particular branch districting. Set the limit between darkly chestnut soils and south chernozems in north-western Prichernomorja, which is conducted for Sasicko-Berezanskiy estuary. On the basis of geography of soils the variants of differentiating of south and dry Steppe are offered.

Key-words: steppe, south chernozems, dark chestnut soils.